

basis of an inquiry survey realized in 18 settlements. The settlements have been divided into zones and regions with an effort to make a geographical differentiation of the respondents opinions and transborder activities. At the same time, the results have been compared with those from a similar survey realized on the Czech side of the border region in 1996.

The new state border creation brought a gradual appearing a barrier effect, displayed by retarding the transborder activities. There was observed the decrease according to the distance from the state border, but these differences are not as clear as those observed between its single segments.

For the next development, there will be necessary to find some new stimulating factors and new economic activities supporting the transborder contacts with the Czech side. This is supported by the fact, that the transborder co-operation makes conditions for creating wider territorial integrating relationships.

Recenzent: RNDr. Peter Mariot, CSc.

REGIONÁLNY ŠTÁT A JEHO POLITICKOGEOGRAFICKÁ INTERPRETÁCIA

Robert IŠTOK

Abstract

From the political-territorial point of view two categories of a state have been defined so far: unitarian states and federations. The regional differation of some states, reflected in their territorial-political organization, necessitated the formation of the third category – a regional state which is considered to be a compromise between a unitarian state and a federation. The paper tries to define the essence of a regional state from the political-geographical point of view as well as to single out these states on a political map of the world.

Key words: political geography, state, regional state

Štát ako politický región, vymedzený hranicami a vyznačujúci sa určitou organizáciou je aj v súčasnosti najdôležitejším predmetom výskumov politickej geografie. Ich súčasťou sú samozrejme hlavne otázky priestorovo-politických foriem organizácie štátov, čo vyúsťuje do snahy o ich klasifikáciu či triedenie podľa rôznych kritérií.

Pre politickú geografiu je azda najviac inšpiratívne členenie súboru nezávislých štátov na báze vnútornej štátnej organizácie (vnútornej štruktúry resp. učlenenia), teda na základe rozdelenia moci (kompetencií) medzi centrálnymi orgánmi štátu a orgánmi jeho územných častí. V politológii sa v tomto kontexte hovorí o vertikálnej delbe štátnej moci.

Z hľadiska centrálnej moci je učlenenie štátu podriadené trom hlavným geopolitickým cieľom:

1. zabezpečiť čo najefektívnejšiu mocenskú kontrolu územia štátu,
2. udržať kompaktnosť a územnú celistvosť štátneho územia,
3. upevniť stabilitu vládneho politického systému.

RNDr. Robert IŠTOK, CSc.

*Katedra geografie a geoekológie, Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity,
Ul. 17. nov. č. 1, 081 16 Prešov*

Počas historického vývoja sa vytvorili dve skupiny štátov – štáty unitárne a štáty zložené, ktoré vytvorili základ členenia krajín sveta podľa ich vnútornej štátnej organizácie. Unitárne štáty sú charakterizované jednotnou sústavou najvyšších orgánov, pričom neexistujú žiadne orgány ich teritoriálnych častí, ktoré by sa vyznačovali nezávislou pôvodnou mocou (štátnosťou). Najfrekvencovanejšou a v súčasnosti jedinou formou zloženého štátu je federácia. Jedna z definícií hovorí, že ide o zväz štátov, kde popri orgánoch štátnej moci a správy celej federácie majú jej subjekty vlastné orgány moci a správy (disponujú teda vlastnou štátnosťou).

Keďže neexistuje všeobecne uznávaný model pre uplatňovanie vertikálnej deľby štátnej moci a každý štát pristupuje k naplneniu hlavných geopolitických cieľov z aspektu svojej vnútornej štruktúry individuálne, nadobúdajú v rôznych krajinách a v rôznom čase obe hlavné formy učlenenia štátov rozličný obsah. Toto sa odráža aj v rastúcej zložitosti pri triedení štátov podľa ich učlenenia.

V posledných desaťročiach sa začal presadzovať aj tretí typ štátov, ktorý môžeme charakterizovať ako prechodný medzi unitárnym a zloženým štátom. V odbornej literatúre sa spomína prostredníctvom rôznych termínov. J. Bína (1985) píše o „nepravých federáciách“. Týmto termínom nazval tie štáty, ktoré nebolo možné pre porušenie princípu symetrie zaradiť medzi zložené štáty – federácie. Druhotnú štátnosť v nich vykazuje len určitá časť krajiny, kým vo federácii musia vlastnými štátnymi orgánmi disponovať všetky jej územné celky.

L. Antonowicz (1979) člení zložené štáty z hľadiska medzinárodného práva na spolkové (zväzové) štáty a diferencované štáty, ktoré sú rovnako charakterizované ako nepravé federácie J. Bína. M. Plavcová (1992) a V. Baar a kol. (1996) nazývajú tieto štáty unitárnymi štátmi s autonómnym útvarom.

Z uvedeného vyplýva, že táto prechodná forma je začleňovaná ako medzi štáty unitárne (J. Bína, M. Plavcová, V. Baar a kol.), tak aj zložené (L. Antonowicz). Ide však o pohľad rôznych vied (politickéj geografie, politológie, medzinárodného práva), pričom princíp symetrie pre zložené štáty (federácie) striktne presadzuje iba politická geografia.

V roku 1978 Španiel J.F. Badia vo svojej knihe „El Estado Unitario, El Federal y El Regional“ použil termín „regionálny štát“. V politickej geografii sa tento pojem začal výraznejšie presadzovať až od konca 80. rokov. Viacerí autori ho začali využívať na označenie tretieho typu štátov podľa učlenenia (Glassner – de Blij 1989, cit. Koter 1993, Glassner 1996).

Regionálne štáty sú podľa definície M.I. Glassnera a H.J. de Blija (1989, cit. Koter 1993) „tie štáty, v ktorých bola regiónom priznaná značná autonómia v ich rámci, zvlášť regiónom s etnickou rozdielnosťou alebo so značnou vzdialenosťou od jadrového územia“.

Regionálny štát je vytvorený na základe uplatnenia princípu autonómie. V štátoprávnych vzťahoch predstavuje autonómia právne zaručenú relatívnu samostatnosť časti štátu (regiónu), ktorá sa prejavuje vo vytvorení vlastných normotvorných, správnych a súdnych orgánov s kompetenciami riešiť problémy, týkajúce sa daného regiónu.

Autonómia a tým aj regionálny štát vzniká decentralizáciou unitárneho štátu a je vlastne kompromisom medzi ochotou politického centra štátu deliť sa o kompetencie (ktorá je vždy a všade pomerne nízka) a tlakom občanov, aby táto deľba bola realizovaná. Tento tlak, či už priamy (prostredníctvom politických strán a hnutí alebo formou ozbrojeného boja) alebo nepriamy, pramení z viacerých faktorov.

Prioritné sú odlišnosti regiónu s autonómiou oproti ostatnej časti štátu, opierajúce sa o etnický a historickogeografický faktor resp. faktor vzdialenosti či odlúčenosti tohto regiónu od jadrového územia štátu. V prípade etnických odlišností je určujúcou špecifická štruktúra obyvateľstva regiónu (jazyková, konfesióna), rozdielna od väčšinovej populácie štátu (napr. Katalánsko v rámci Španielska).

Historickogeografický aspekt hrá pomerne významnú úlohu pri vytváraní vnútornej štruktúry niektorých regionálnych štátov. Pri vytváraní autonómnych útvarov sa prihliada na historické kraje, ktoré sa sformovali v priebehu dejín a existovali ako politické regióny v rôznej forme, niekedy aj ako samostatné štáty. Vedomie príslušnosti k týmto celkom pretrváva v čítení ich obyvateľov až do súčasnosti. Po udelení autonómie sa tieto útvary často vracajú k historickým názvom. Tento prístup sa (popri etnickom princípe) uplatnil pri regionalizácii Talianska (70. roky) a Španielska (po roku 1975). Výsledkom je „symetrický“ model regionálneho štátu.

Teritoriálna odlúčenosť regiónu či jeho značná vzdialenosť od jadrového územia štátu sa uplatňuje pri udelení autonómie ostrovom a súostroviám resp. pevninským enklávam (napr. Azory, Madeira, Orkneje, Shetlandy, Cabinda). Viaceré autonómne regióny boli vyhlásené na základe kombinácií spomenutých faktorov (napr. etnický faktor a faktor odlúčenosti sa spája vo vyhlásení autonómie Korziky a Alandských ostrovov).

Regionálne štáty môžeme rozdeliť na základe uplatnenia autonómie na ich teritóriu na dve skupiny:

1. Asymetrické, v ktorých autonómiu získala len určitá časť krajiny, teda autonómny región (regióny) má dvojakú štátnosť, kým ostatná časť územia štátu je spravovaná priamo centrálnou vládou a má iba jednu štátnosť. Sem patrí väčšina regionálnych štátov.
2. Symetrické, v ktorých autonómne regióny pokrývajú celé územie štátu, teda každá časť jeho teritória má dvojakú štátnosť. Tieto regionálne štáty síce spĺňajú princíp symetrie, ktorá je podmienkou ich klasifikácie ako zložených štátov, nespĺňajú však niektoré iné podmienky (napr. neboli proklamované ako federácie).

Najreprezentatívnejšie príklady regionálnych štátov nachádzame v Európe, pričom ako klasický príklad regionálneho štátu môžeme uviesť Taliansko.

Je známe, že Taliansko dospelo k utvoreniu regionálneho štátu podstatne neskôr ako ostatné významné štáty v západnej Európe. V rokoch 476 až 1871 nejstvovalo ako jednotný štátny celok. V tomto období na tomto priestore vzniklo viacero štátov, z ktorých niektoré hrali významnú úlohu v európskej politike (Benátska republika, Neapolské kráľovstvo, Toskánske veľkoveľkovoľvodstvo, Pápežský štát). Tieto politické útvary vytvorili na území Talianska historické rozdiely, ku ktorým sa pripojili od konca 16. storočia aj ekonomické odlišnosti medzi jeho severnou a južnou časťou.

Po zjednotení a vytvorení národného štátu fungovalo Taliansko v rokoch 1871 až 1945 ako vysoko centralizovaná krajina, pričom výrazne poklesol význam niektorých bývalých centier štátnej moci (Florenca, Turín, Neapol). Trend centralizácie bol posilnený zvlášť počas fašistického režimu (1922 – 1943). S návratom demokracie sa presadila myšlienka opustenia centralistického modelu. Talianska ústava z roku 1947 predpokladala vznik regiónov s autonómnym štatútom.

Regionalizácia Talianska mala dve štádiá a v jej priebehu došlo k transformácii z asymet-

rického modelu na symetrický. Najprv sa v roku 1947 vytvorilo 5 regiónov so zvláštnym štatútom, v ktorých boli vytvorené regionálne zhromaždenia. Šlo o odpoveď na separatistické a iredentistické snahy (Sicília, Južné Tirolsko). Zvláštny autonómny štatút získali nasledovné regióny: Valle d'Aosta, Trentino – Alto Adige, Friuli – Venezia Giulia, Sardínia (Sardegna) a Sicília (Sicilia).

V druhej fáze bolo na ostatnom území štátu vyčlenených ďalších 15 regiónov, ktoré získali podobne rozsiahle právomoci, zosobnené v ich orgánoch. Charakteristické je, že všetky regióny boli vyčlenené na báze historickogeografických faktorov a nesú názvy historických krajín.

Reforma nebola všeobecne prijatá pozitívne a bola kritizovaná pre jej neúplnosť a pre fakt, že nové regionálne orgány neboli vybavené dostatočnými štruktúrami, schopnými presadzovať jej zábery do praxe. Jedným z následkov bol vznik Lombardskej (neskôr Severnej) ligy, bojujúcej za federalizáciu Talianska resp. samostatnosť jeho severnej časti (Padánia). V súčasnosti v krajine realizujú ďalšie opatrenia, smerujúce k ukončeniu regionalizácie (reformy centrálnych orgánov a presun ťažiska ich pôsobenia do regiónov).

Všeobecne možno konštatovať, že trend k rozdeľovaniu moci, teda k decentralizácii kompetencií z centra do regiónov sa rozširuje po celom svete. Tento proces prebieha nielen v rozvojových krajinách, ale aj v novovzniknutých štátoch východnej a juhovýchodnej Európy, hoci najviac prepracovaným spôsobom je realizovaná regionalizácia v západoeurópskych štátoch. Existujú však zároveň snahy už existujúcu autonómiu oslabiť. Jednou z príčin je obava zo separácie autonómnych teritórií.

Na súčasnej politickej mape sveta prevažujú asymetrické regionálne štáty. Symetrické regionálne štáty nachádzame hlavne v Európe. Ide najmä o Taliansko a Španielsko, ale za regionálne štáty so symetrickou štruktúrou sú považované aj Holandsko, Grécko, Írsko a Francúzsko. Z mimoeurópskych štátov má symetrickú štruktúru regionalizmu Južná Afrika. Vývoj, blížiaci sa k symetrickému modelu, prebieha v Spojenom kráľovstve, hoci právomoci orgánov jednotlivých historických krajín sú odlišné.

Za asymetrické regionálne štáty možno považovať Fínsko (autonómiou disponujú Alandy), Portugalsko (Azory, Madeira), Moldavsko (Gagauzsko), Ukrajina (Krym, Barma (7 štátov), Čína (5 autonómnych oblastí), Indonézia (2 zvláštne oblasti), Tadžikistan (Horný Badachšan), Uzbekistan (Karakalpacko), Azerbajdžan (Nachičevan'), Gruzínsko (Adžarsko, Abcházsko, Južné Osetsko), Madagaskar (5 zo 6 provincií), Svätý Tomáš a Princov ostrov (Princov ostrov), Tanzánia (Zanzibar), Antigua a Barbuda (Barbuda), Svätý Kryštof a Nevis (Nevis), Trinidad a Tobago (Tobago) a Kiribati (Banaba).

Ako regionálny štát môžeme klasifikovať aj Rusko. Hoci bolo proklamované ako federácia (aj v oficiálnom názve), jeho vnútorná štruktúra je asymetrická (najvyšší stupeň autonómie má 21 republík, kým oblasti formálne podliehajú priamo centru). Diskutabilné je charakterizovať vzťah medzi niektorými metropolami a ich závislými územiami (Francúzsko, Dánsko, Holandsko) ako relácie v rámci regionálneho štátu. V modeli regionálneho štátu vystupujú aj niektoré závislé územia (Nová Kaledónia, Cookove ostrovy).

Decentralizácia unitárneho štátu na regionálny môže byť východiskovým modelom pre riešenie situácie v štátoch, kde prebiehajú etnické konflikty (Cyprus, Irak, Srí Lanka, Filipíny, Sudán), hoci viaceré pokusy o toto riešenie boli len dočasné a neúspešné.

Model regionálneho štátu ako tretí typ štátov z hľadiska ich učlenenia je pomerne novým riešením problematiky vertikálnej deľby štátnej moci v konkrétnych podmienkach. Možno povedať, že v praxi prebieha v súčasnosti iba jeho testovanie. Regionálny štát tak treba chápať iba ako jednu z možností hľadania optimálnych relácií medzi politickým centrom štátu a jeho regiónmi.

Literatúra:

- ANTONOWICZ, L. (1979): Mapa polityczna swiata ze stanowiska prawa miedzynarodowego. In: Przegląd geograficzny, t. LI, z. 1, s. 17-38.
- BAAR, V. (1997): Autonomní útvary jako specifické formy administrativního uspořádání státu. In: Teritoriálna organizácia administratívnych systémov štátu. Geografické štúdie No. 3. Banská Bystrica, s. 58-62.
- BAAR, V. – RUMPEL, P. – ŠINDLER, P. (1996): Politická geografie. Ostrava.
- BÍNA, J. (1985): Federativní státy světa. In: Sborník ČSGS, r. 90, č. 1, s. 46-55.
- GLASSNER, M.I. (1996): Political Geography. New York.
- HNÍZDO, B. (1997): Historické aspekty v politickej geografii. In: Dějiny a současnost, r. 1997, č. 4, s. 31-35.
- IŠTOK, R. (1997): Geopolitické aspekty územno-správneho členenia v kontexte Slovenskej republiky. In: Politický systém Slovenskej republiky (stav – kontexty – perspektíva). Prešov.
- IŠTOK, R. (1997): Štát na politickej mape sveta. Politickogeografické a geopolitické aspekty. Prešov.
- KAŠPAR, M. (1994): Itálie: od centralismu k regionalismu. In: Mezinárodní politika, r. XVIII, č. 4, s. 11-12.
- KOTER, M. (1993): Region polityczny – geneza, ewolucja i morfologia. In: Region, regionalizm – pojecia i rzeczywistosc. Warszawa, s. 49-74.
- KŘÍŽKOVSKÝ, L. – ADAMOVÁ, K. (1992): Základy politologie. Praha.
- LIĐÁK, J. – KOGANOVÁ, V. (1998): Politológia pre ekonómov. Bratislava.
- PLAVCOVÁ, M. (1992): Základy státovědy. Hradec Králové.
- SCRUTON, R. (1989): Slovník politického myšlení. Brno.
- TÓTH, R. (1994): Základy politologie. Praha.

REGIONAL STATE AND ITS POLITICAL-GEOGRAPHICAL INTERPRETATION

Robert IŠTOK

Summary

Political geography is naturally interested in the ways in which states are organized in territorial-political terms. State systems are continually being altered. Federal states become more centralized and unitary states grant more autonomy to regions within them. A solution to the dilemma, and a possible label for states approaching a midway area between federalism

und unitarism, is suggested by the title of a book „El Estado Unitario, El Federal y El Estado Regional“ by the Spanish scholar Juan Fernando Badia. This is then termed regional state. Into this category we may place those unitary states in which considerable autonomy has been granted to regions of ethnic or historical distinctiveness or remoteness from the core area. Most of the really good example at the moment is Italy. The trend toward devolution of competences and decentralization of activity from the capital to the constituent civil divisions is spreading around the world. The regional state exists in two models – symmetrical and asymmetrical. Regional states for example are Spain, Portugal, Greece, Netherlands, Moldova, China, Uzbekistan, Tanzania, St. Kitts and Nevis, Kiribati and others.

Recenzent: RNDr. Peter Mariot, CSc.

REGIONÁLNE ASPEKTY NEÚČASTI NA VOĽBÁCH DO NR SR 1994

Peter MARIOT

Abstract

Population's participation in elections to the National Council of the SR dropped from 93.2% in 1990 and 81.8% in 1992 to 75.6% in 1994. It is estimated that the group of constituency which voluntarily does not use their right to vote is increasing. It is possible to expect that about 27-29% of entitled voters will not take part in 1998 elections to the National Council of the SR. Any political subject attempting to obtain the votes must be interested in assessments of absenting voters and the regional aspects of the phenomenon.

Analysis of the population's participation in the elections to the National Council of the SR held in autumn 1994 showed that there are two macro-regions in the territory of the SR where a lower interest of population in elections is observable: western Slovakian area with districts Skalica, Senica, Myjava, Malacky, Pezinok, Senec, Hlohovec, Galanta, Šaľa, Nitra, Levice and eastern Slovakian area with districts Poprad, Kežmarok, Spišská Nová Ves, Gelnica, Košice-rural area, Trebišov. Besides these two macro-regions a lowered share of voters is detectable also in larger towns of the SR.

Key words: Slovakia, political geography, elections

1. Vývoj neúčasti na voľbách na celoslovenskej úrovni

V období zhruba štyroch rokov (jún 1990 – september 1994) sa uskutočnili trikrát voľby do slovenského parlamentu. V rokoch 1990 a 1992 sa volili poslanci do Slovenskej národnej rady pôsobiacej v rámci Česko-Slovenskej federatívnej republiky. Na jeseň 1994 rozhodovali voliči o rozdelení mandátov v Národnej rade SR, ktorá vznikla po vyhlásení samostatnej Slovenskej republiky a stala sa jej suverénnym zákonodárnym orgánom.

Výsledky všetkých troch volieb dovolili sledovať intenzitu a štruktúru preferencií jednotlivých politických subjektov na rôznej regionálnej úrovni. Tieto analýzy umožnili načrtnúť niektoré geograficky relevantné črty politických preferencií obyvateľov SR (napr. ich vzťah

RNDr. Peter MARIOT, CSc.

Geografický ústav SAV, Štefánikova 49, 814 73 Bratislava